Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

EDUSKUNNAN VALTIOVARAINVALIOKUNNAN KUNTA- JA TERVEYSJAOSTOLLE

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2023

RESURSSIPULASTA JOHTUVA LIIALLINEN TYÖMÄÄRÄ JA KUORMITTUMINEN PITKITTÄVÄT KÄSITTELYAIKOJA JA VAARANTAVAT OIKEUSTURVAA

Henkilökunta on vakavasti kuormittunutta ja tuomioistuinuran houkuttelevuus on heikentynyt

Tuomariliitto on huolissaan henkilöstön jaksamisesta ja sen vaikutuksista oikeusturvaan. Pätevien ja kokeneiden lakimiehien saaminen ja pysyminen tuomioistuinuralla tulee olemaan jatkossa vaikeaa ilman toimenpiteitä.

Tuomariliitto teki loppuvuodesta 2021 kyselyn tuomareille, esittelijöille ja käräjänotaareille tuomioistuimiin kohdistuvista epäasiallisista vaikuttamisyrityksistä, työssä jaksamisesta ja tuomioistuinuran houkuttelevuudesta. Samalla selvitettiin työmäärää ja työhön käytettyä aikaa. Vastausprosentti oli 40. Viimeksi vastaava kysely tehtiin vuonna 2019.

Tulokset osoittavat, että tuomareiden, esittelijöiden ja käräjänotaareiden työmäärä on kasvanut entisestään ja että he ovat vakavasti kuormittuneita. Puolet vastaajista koki stressioireita tai työuupumusta aina tai usein. Vastaajista kaksi kolmasosaa piti työmäärää liian suurena. Kahdella kolmasosalla ei ollut riittävästi aikaa juttujen valmisteluun ja tuomioiden kirjoittamiseen ja kouluttautua. Ammattitaidon ylläpitäminen ja osaamisen kehittäminen edellyttivät vapaa-ajan käyttöä. Harmaan ylityön tekeminen ja sairaana työskentely oli tavanomaista. Tietojärjestelmät vaikeuttivat työntekoa.

Uusi ilmiö on se, että tuomarin uraa ei koeta enää houkuttelevana. Keskeiset syyt olivat liiallinen työmäärä ja palkkauksen jälkeenjääneisyys. Alan vaihtoa harkitsevien tai jo vaihtaneiden määrä oli yllättävän suuri. Epäoikeudenmukaiseksi koetaan, ettei samaa tai samanarvoista työtä tekevien palkkausta ole korjattu. Määräaikaisten virkasuhteiden suuri määrä vaikuttaa lakimiesuran alussa olevien nuorten alalle hakeutumiseen.

Rekrytointiongelmat koskevat kaikkia henkilöstöryhmiä. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa on

ollut vaikeuksia palkata kansliahenkilökunnan lisäksi riittävän kokeneita lakimiehiä tuomareiksi. Erityisesti hallinto-oikeuksista on siirtynyt tuomareita ja esittelijöitä tuomioistuinuran ulkopuolelle

Suomessa on vähän avustavaa henkilökuntaa verrattuna muihin Euroopan maihin. Avustavan henkilökunnan jatkuva vaihtuvuus ja kokemattomuus lisäävät tuomareiden työmäärää. Omien työvälineiden tietokoneiden ja puhelimien asentaminen ja päivittäminen vievät vuodessa merkittävästi työaikaa aikaa lainkäytöstä.

Tuomareihin kohdistuva epäasiallinen vaikuttaminen ja käytös eivät olleet vähentyneet kyselyn tulosten perusteella. Epäasiallisen vaikuttamisen eli ns. maalittamisen kriminalisointi on tärkeää henkilökunnan hyvinvoinnin ja turvallisuuden varmistamiseksi (Arviomuistio Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja, 2022:29).

Tuomioistuinten lisäksi muutkin tahot ovat kiinnittänyt huomiota tuomareiden kuormittumiseen (esim. LaVL 18/2022 vp, LaVL 18/2021 vp, VaVM 33/2021 vp, VaVM 36/2020 vp, LaVL 8/2020 vp ja LaVL 3/2020 vp).

Tietojärjestelmäuudistukset AIPA ja HAIPA lisäävät työtä

AIPA-järjestelmän käyttöönotto rikosasioissa siirtyi jälleen suorituskyvyssä olevin vakavien ongelmien vuoksi. AIPA otetaan käyttöön rikosasioissa todennäköisesti syksyllä 2023. Aikaisempien kokemusten perusteella pelätään, että käräjäoikeudet lamaantuvat AIPAn rikosasioiden käyttöönoton jälkeen.

AIPAn kustannukset ovat kasvaneet alun perin arvioidusta 34,4 milj. eurosta 63 milj. euroon. Tuomariliiton käsityksen mukaan tosiasialliset kustannukset ovat tätäkin merkittävästi suuremmat. Aikataulujen jatkuvasta muuttumisesta on aiheutunut merkittävästi ylimääräistä työtä, kustannuksia ja turhaa koulutusta. Valtiovarainministeriön hankerahoituksen osuus AIPAsta on ollut 30,58 milj. euroa, tuomioistuinlaitoksen osuus 25,11 milj. euroa ja syyttäjälaitoksen osuus 7,08 milj. euroa.

HAIPA-hankkeelle myönnetty rahoitus kattoi hankkeen menot kokonaisuudessaan. Myönnetystä rahoituksesta käyttämättä jäänyttä määrää noin 4 milj. euroa on käytetty kattamaan HAIPA:n kehittämiskuluja vuosina 2021 - 2022. Laskennalliset tuottavuusparannukset (150 htv = 7,8 milj. euroa) on ennakolta vähennetty vuosia sitten toimintamäärärahoista. Uusien tietojärjestelmien käyttöönotolla tavoitellut tuottavuusodotukset eivät tule toteutumaan huomattavan kustannusten kasvun ja järjestelmien toiminnallisten puutteiden vuoksi.

AIPAn kehitystyö on pahasti kesken myös käyttöönotetuilta osin. Myöskään HAIPA ei ole valmis. Niistä puuttuu keskeisiä toimintoja. Tietojärjestelmien rakenteisuus lisää työtä.

Epätodennäköistä on, että jäljellä olevalla rahoituksella pystyttäisiin lisäämään toimintavarmuutta ja toiminnallisuutta siinä määrin, että tietojärjestelmät aidosti tehostaisivat työtä. Jatkokehittäminen ja ylläpito vaativat merkittävää lisärahoitusta. Keskeneräisten järjestelmien kehittämis- ja ylläpitokustannukset tulevat kokonaisuudessaan maksettaviksi tuomioistuinten toimintamäärärahoista, ellei erillisrahoitusta osoiteta.

Vireillä olevien asioiden määrä on kasvanut kaikissa tuomioistuimissa ja käsittelyajat pidentyneet toimintaympäristössä tapahtuneista muutoksista johtuen

Yli vuoden vireillä olleiden asioiden määrä on kaikilla tuomioistuinlinjoilla kasvanut merkittävästi vuosina 2010–2021. Käsittelyajat olivat jo ennen koronavirustilannetta pidentyneet. Vuodesta 2010 vuoden 2019 loppuun kasvu oli hovioikeuksissa 73 %, hallinto-oikeuksissa 78 % ja käräjäoikeuden rikosasioissa 43 % ja laajoissa riita-asioissa 25 %. Vuoden 2019 jälkeen korona on pidentänyt entisestään käsittelyaikoja. Vuodesta 2010 vuoden 2021 loppuun saakka kasvua oli hovioikeuksissa 120 %, hallinto-oikeuksissa 176 % ja käräjäoikeuden rikosasioissa 130 % ja laajoissa riita-asioissa 64 %. Koronaviruksen aiheuttaman kriisin vaikutukset ilmenevät vielä viiveellä.

Asiaryhmittäin tarkasteltuna keskimääräiset käsittelyajat vaihtelevat merkittävästi asiaryhmien sisällä ja tuomioistuinten välillä. Käsittelyajat ovat suhteellisen pitkiä asiaryhmissä, joihin kuuluvien asioiden käsittely on säädetty kiireelliseksi, kuten ulosottoasioissa ja lapsiin liittyvissä asioissa. Osassa asioita käsittelyajat ovat hyvin lyhyet, koska tuomioistuimissa ohjataan tavanomaisia rikosasioita tai julkisuutta saaneita asioita käsiteltäväksi ilman lakiin perustuvaa kiireellisyysperustetta normaalia käsittelyaikaa nopeammin.

Tavoite, että asiat käsiteltäisiin niiden vaativuuden ja laajuuden edellyttämissä tuomarikokoonpanoissa, ei toteudu kaikissa tuomioistuimissa. Tilastojen perusteella esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa käsitellään vaativia ja laajoja asioita vahvennetuissa tuomarikokoonpanoissa suhteellisesti vähemmän kuin muissa vastaavissa käräjäoikeuksissa.

Tuomioistuinten toimintaa on rahoitettu merkittävässä määrin määräaikaisilla lisämäärärahoilla ja siirtomäärärahoilla. Samaan aikaan tuomioistuinlaitoksen määrärahoja on leikattu. Tuomioistuimille osoitetut lisämäärärahat ovat lähinnä kompensoineet leikkauksia.

Koko viranomaisketjun tasapuolinen rahoittaminen ei ole käytännössä toteutunut oikeasuhtaisesti kaikissa uudistuksissa.

Tuomioistuinten rakenneuudistusten ja lainsäädäntöhankkeiden lainvalmistelussa on ollut merkittäviä puutteita taloudellisten vaikutusten arvioinnissa. Uudistusten työmäärää lisääviä vaikutuksia aliarvioidaan säännönmukaisesti ja vähentäviä vaikutuksia yliarvioidaan (VaVL 3/2021 vp). Tuomioistuinlaitoksen toiminnasta puuttuu systemaattinen uudistusten ja muutosten aiheuttamien kustannusten jälkiseuranta.

Tuomioistuimissa on tehty lukuisia kokonais- ja osittaisuudistuksia 90-luvulta lähtien. Tiedossa ei ole sellaisia rakenteellisia uudistuksia, jotka voisivat korjata perusrahoituksen riittämättömyyden. Asioiden käsittelyjärjestyksen muuttaminen nopeuttamalla tiettyjen asioiden käsittelyä nykyisestä ei vaikuta kokonaistilanteeseen.

Tuomareiden koulutusjärjestelmän uudistus ei ole vastannut koulutustarpeisiin

Tuomareiden koulutukseen käytettävissä olevien resurssien tulisi olla huomattavasti suuremmat (esim. LaVL 11/2021 vp, LaVP 3/2021 vp, LaVL 22/2018 vp ja VaVM 2018 vp).

Tuomioistuinlaissa säädettiin tuomareille ja esittelijöille velvollisuus kouluttautua ja kehittää oikeudellista osaamistaan. Samalla asetettiin tuomioistuimille velvollisuus järjestää tuomareille ja esittelijöille riittävästi koulutusta ja huolehtia töiden järjestämisestä siten, että tuomareilla on

myös tosiasiallinen mahdollisuus osallistua koulutukseen.

Tuomareiden täydennyskoulutus ei vastaa sisällöllisesti ja määrällisesti tarpeita ja tavoitteita. Mahdollisuutta osallistua koulutukseen ei ole kyetty käytännössä takaamaan. Syksylle suunniteltuja koulutuksia peruutettiin ja siirrettiin Tuomioistuinviraston resurssipulan takia.

Lainkäyttöhenkilökunnan vaihtuvuus aiheuttaa jatkuvaa koulutustarvetta tuomioistuimissa monista eri syistä johtuen. Käräjätuomareiden kouluttaminen on käytännössä siirtynyt käräjäoikeuksille hovioikeuksien esittelijäjärjestelmän alasajon seurauksena.

Tuomarinkoulutuslautakunnan resurssit ovat alimitoitetut sen työtehtäviin nähden. Asessoreiden koulutusohjelma ja tuomioistuinharjoittelijoiden valintaan liittyvät tehtävät sitovat merkittävän osan tuomarinkoulutuslautakunnan voimavaroista. Tuomioistuinviraston ja koulutuslautakunnan välistä tehtävänjakoa on arvioitava. Tuomioistuinharjoittelun kehittämiseen ei ole riittävästi resursseja.

Tuomareiden koulutusjärjestelmään panostaminen pitää nähdä välttämättömänä lainkäytön laatua ja tehokkuutta edistävänä investointina ja osana työnantajakuvan parantamista. Koulutuspäivien määrä pitäisi nostaa 5-6 päivästä 10 päivään vuodessa (Mietintöjä ja lausuntoja 38/2015). Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan vuonna 2021 esittelijöitä oli 269 ja tuomareita 1 113 (pois lukien tuomarikoulutettavat 44). Tuomarin laskennallisella henkilötyövuoden hinnalla laskettuna (92 000 euroa) saadaan tuomareiden täydennyskoulutukseen käytettävän ajan (10 päivää) palkkakustannukseksi 5 119 800 euroa ja esittelijöiden keskipalkalla laskettuna (67 000 euroa) 901 150 euroa eli yhteensä 6 020 950 euroa laskettuna 200 tehollisella työpäivällä vuodessa. Koulutuspäivien lisäämisen kustannukseksi saadaan noin 3 milj. euroa. Kun otetaan lisäksi huomioon kouluttamiseen käytettävä aika mukaan lukien mentorointi ja tutorointi ja tuomarikoulutettavien koulutukseen käyttämä aika Tuomariliitto arvioi, että taloudelliset vaikutukset ovat yli 6 milj. euroa vuodessa.

Täydennyskoulutuksen sisällön tuottamiseen tarvitaan 1 milj. euroa mukaan lukien substanssiosaamista edellyttävän koulutussuunnittelijan palkkakustannukset.

Tuomariliitto ehdottaa siviiliprosessin kokonaistarkastelua ja uuden työryhmän perustamista prosessikynnyksen laskemiseksi ja kuluriskin pienentämiseksi

Suomalaisissa tuomioistuimissa käsitellään vähiten riita-asioita EU:ssa tuoreen selvityksen mukaan. Tämän arvioidaan johtuvan kalliiden ja pitkien oikeudenkäyntien pelosta. Prosessikynnyksen nousua on pidetty ongelmallisena muun ohella siksi, että tuomioistuimet eivät tällöin kykene täysimääräisesti täyttämään tehtäväänsä oikeussuojan takaajana ja konfliktinratkaisijana, mikä puolestaan on omiaan heikentämään tuomioistuinlaitoksen ja oikeusvaltion legitimiteettiä.

Lakivaliokunnan käsiteltävänä on oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamista koskeva hallituksen esitys (HE 201/2022 vp). Tuomariliitto pitää esitystä liian suppeana keinona puuttua oikeudenkäyntikulujen vähentämiseen. Tuomioistuinlaitoksen ja koko oikeusvaltion legitimiteetti on vaarassa rapautua, jos asianosaiset eivät enää uskalla tai kykene hakemaan oikeussuojaa tuomioistuimelta. Tämä on omiaan heikentämään luottamusta koko tuomioistuinlaitokseen.

Tuomariliitto ehdottaa, että perustetaan työryhmä selvittämään laajemmin keinoja vaikuttaa oikeudenkäynnistä aiheutuvien kustannusten kasvuun ja tukemaan oikeudenkäynnin asianosaisten taloudellisia mahdollisuuksia vastata oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista.

Tuomariliitto esitti keväällä oikeusministeriölle siviiliasioiden oikeudenkäyntimenettelyn kokonaistarkastelun aloittamista. Samassa yhteydessä ehdotettiin tarkasteltavaksi oikeudenkäyntiasiamiehille ja -avustajille asetettavia vaatimuksia ja heitä koskevaa sääntelyä. Tämä on yksi keino puuttua oikeudenkäyntikuluihin.

Oikeusministeriön hallinnonalalla toimivaan kuluttajariitalautakuntaan tarvitaan lisäresursseja. Määrärahaleikkausten takia esittelijöitä on jouduttu vähentämään. Apulaisoikeusasiamies piti 20.5.2022 suoritetussa tarkastuksessa ilmeisenä, että käsittelyajat tulevat pidentymään entisestään, jos resursseja ei saateta riittävälle tasolle. Nykyinen tilanne muodostaa vakavan oikeusturvaongelman kuluttajariita-asioiden laissa edellytetylle ripeälle ratkaisulle. Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuksesta on pääteltävissä, että juttuja on käytännössä ilman perustetta tulkittu erittäin vaikeiksi, jotta pysyttäisiin lain asettamassa 90 päivän käsittelyajassa.

Perusrahoituksen kattaminen vuodesta toiseen määräaikaisella lisärahoituksella vaarantaa tuomioistuinten riippumattomuutta

Tuomariliitto kannattaa selvitysmiehen asettamista arvioimaan perustuslain muutostarpeita tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi. Selvitystarpeesta vallitsee laaja yksimielisyys (esim. Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistio 18.8.2022).

Hallitus pystyy käytännössä ohjaamaan määräaikaisilla lisämäärärahoilla merkittävästi asioiden käsittelyä tuomioistuimissa.

Suomessa on kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellisen paljon määräaikaisia tuomareita ja esittelijöitä. Tätä pidetään tuomioistuinten rakenteellista riippumattomuutta vaarantavana (esim. LaVL 18/2022 vp, VaVM 12/2021 vp ja 36/2021 vp). Virkojen pitää olla vakinaisia, jos sijaistyövoiman tarve on tosiasiassa pysyvä (KHO 2016:105), kuten Helsingin käräjäoikeudessa.

Tuomariliiton tuoreen selvityksen mukaan hovioikeuksissa oli 79 määräaikaista esittelijää ja 28 määräaikaista hovioikeudenneuvosta. Hallinto-oikeuksissa oli 85 määräaikaista hallinto-oikeustuomaria ja 62 määräaikaista esittelijää. Käräjäoikeuksissa oli 162 määräaikaista käräjätuomaria. Erityistuomioistuimissa oli 13 määräaikaista tuomaria, 14 määräaikaista esittelijää ja 4 määräaikaista valmistelijaa.

Lautamiesten valintajärjestelmä vaarantaa tuomioistuinten riippumattomuutta. Lautamiesten osallistuminen vaativien asioiden käsittelyyn ei paranna oikeusturvaa. Lautamiesjärjestelmä on lakkautettava.

Suomessa muiden kuin ylimpien tuomioistuinten tuomareiden palkkaus perustuu virkaehtosopimusjärjestelmään. Koko tuomarikunta on irrotettava virkaehtosopimusjärjestelmästä ja säädettävä palkkauksesta erillisessä laissa kansainvälisten suositusten mukaisesti.

Valtion talousarvioesityksessä vuodelle 2023 ehdotetut lisämäärärahat

Ensi vuonna käsittelyaikojen lyhentämiseen on käytettävissä aikaisempien päätösten mukaisesti 3,55 milj. euroa yleisissä tuomioistuimissa. Sen lisäksi osoitettaan lisärahoitusta oikeudenhoidon turvaamiseen 2,148 milj. euroa. Tästä osa kohdistuu käytännössä leikkausten kompensointiin Tuomariliiton käsityksen mukaan.

Turvapaikanhakijoiden oikeusturvan parantamiseksi hallinto-oikeuksien resursseja vahvistetaan 3,5 milj. eurolla. Hallinto-oikeuksien ympäristö-, maankäyttö- ja rakennusasioiden käsittelyaikojen lyhentämiseen kohdennetaan 3 milj. euroa pysyvästi. Virat perustettiin 1.7.2022 lukien kuluvalle vuodelle myönnetyillä lisämäärärahoilla Tuomariliiton saaman tiedon mukaan. Lisäksi hallintotuomioistuimien määrärahoihin osoitetaan hyvinvointialueita koskevan uudistuksen vaikutuksena 2,5 milj. euroa, joka on rajattu vuoteen 2023. Tuomariliiton aikaisemmin saamien tietojen mukaan Tuomioistuinviraston laskelmien perusteella lisämäärärahatarve tältä osin olisi hallinto-oikeuksiin ja markkinaoikeuteen 3,5 milj. euroa vuonna 2023 (23 tuomaria, 10 esittelijää ja 7 kansliahenkilökuntaan kuuluvaa).

Seksuaalirikoslainsäädännön toimeenpanoon osoitetaan tuomioistuimille vain 348 000 euroa. Määrä vastaa hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) tehtyä arviota. Tuomariliiton ja Tuomioistuinviraston laskelmien mukaan työmäärän lisäyksestä ja tuomarikokoonpanojen käytöstä johtuva määrärahatarve on 2,15 - 2,41 milj. euroa. Huomattava ero johtuu siitä, että oikeusministeriön laskelmat eivät perustu todelliseen kokonaistyömäärään ja uusiin tilastotietoihin.

Lähestymiskiellon tehostamista koskeva hallituksen esitys (HE 143/2022 vp) on lakivaliokunnan käsiteltävänä. Uudistuksen taloudelliset vaikutukset on otettu huomioon talousarvioesityksessä hallituksen esityksessä arvioidun mukaisesti. Vuonna 2023 lähestymiskiellon tehostamiseen ehdotetaan tuomioistuimille 227 000 euroa. Tähän sisältyy kertaluonteisia tietojärjestelmäkustannuksia 50 000 euroa vuonna 2023. Vuodesta 2024 alkaen lisämäärärahantarpeen arvioidaan olevan 709 000 euroa hallituksen esityksessä. Vuoden 2023 henkilöstön lisämäärärahatarpeen on arvioitu olevan neljänneksen pysyvästä lisätarpeesta. Tuomariliitto arvioi samalla tavalla kuin Tuomioistuinvirasto, että lähestymiskiellon ja rikosasioiden määrän kasvusta aiheutuva pysyvä lisämäärärahatarve on 979 500 euroa (6 tuomaria, 6 sihteeriä ja 1,5 haastemiestä). Hallituksen esityksessä ei ole arvioitu uudistuksesta aiheutuvia koulutuskustannuksia. Koulutus ei ole kustannusneutraalia. Uudistus edellyttää puolen päivän pituista koulutusta käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa, minkä kertakustannusvaikutus on noin 70 000 euroa.

Videotallennusjärjestelmän laitekustannuksiin osoitetaan 530 000 euroa. Lakivaliokunta painotti, että uudistuksen voimaantuloon mennessä on oltava selvillä järjestelmän aiheuttamat kustannukset ja sille varattuna riittävät resurssit (LaVM 16/2021 vp). Painopiste siirtyy entistä suuremmassa määrin käräjäoikeuksiin. Uudistus asettaa huomattavia vaatimuksia prosessinjohdolle käräjäoikeuksissa ja alkuvaiheessa myös hovioikeuksissa. Uudistus lisää työtä käräjäoikeuksissa valmistelusta ja pääkäsittelyiden pitkittymisen vuoksi ja hovioikeuksissa erityisesti käsittelyratkaisujen lisääntymisen johdosta. Ruotsissa käsittelyajat pitenivät hovioikeuksissa. Lisämäärärahatarve on käräjäoikeuksissa noin 2,74 milj. euroa (21 tuomaria ja 13 sihteeriä) ja hovioikeuksissa noin 1,17 milj. euroa (9,5 tuomaria ja 3 esittelijää) siirtymävaiheessa.

Uudistus edellyttää laajaa kaikkien toimijoiden kouluttamista. Tuomariliitto arvioi prosessinjohtokoulutus- ja muun koulutustarpeen laajemmaksi kuin Tuomioistuinvirasto. Hallituksen esityksessä ei ollut laskettu henkilökunnan koulutukseen käyttämää aikaa. Koulutukseen käytettävän ajan kustannusvaikutus on noin 3,5 milj. euroa tuomioistuimissa laskettuna lainkäyttöhenkilökunnan osalta viidellä koulutuspäivällä.

Talousarvioesitykseen sisältyy lisäksi rahoitus uudistukseen, jolla nopeutetaan lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä. Uudistusta koskevan hallituksen esitys on lakivaliokunnan käsiteltävänä (HE 144/2022 vp). Lapsiin kohdistuvien rikosten kiireellinen käsittelyyn on osoitettu 326 000 euroa vuodelle 2023. Vuodesta 2024 alkaen vuosittaiseksi lisäkustannukseksi on arvioitu 1,3 milj. euroa. Kuten hallituksen esityksessä on todettu, valmista mallia kustannusvaikutusten laskemiseksi ei ole. Uudistuksen vaikutuksia tulee seurata uudistuksen voimaantulon jälkeen.

Neljännessä talousarvioesityksessä kuluvalle vuodelle ehdotetaan, että tuomioistuimilta siirretään 280.000 euron syyttäjille todisteiden manuaaliseen erittelyyn. Siirtoa ei tule hyväksyä. Tuomioistuimille ei ole missään vaiheessa osoitettu lisäresursseja tällä perusteella. Syyttäjälaitoksen lisämäärärahatarpeet on hoidettava erillisrahoituksella.

Tuomioistuinlaitoksen niukasta perusrahoituksesta johtuen useat eri aikoina toteutetut tuomioistuinten työmäärää vähäisesti lisäävät uudistukset kuormittavat tuomioistuimia tosiasiallisesti merkittävästi niiden kokonaisvaikutuksen vuoksi ja pidentävät tuomioistuinten käsittelyaikoja entisestään.

Tuomioistuinten perusrahoitusta on korotettava 30 milj. eurolla ja osoitettava välittömästi 15 milj. euroa uusien tietojärjestelmien puutteiden korjaamiseen seuraavasti:

Tuomariliiton laskelmien mukaan määrärahatarve on käsittelyaikojen lyhentämiseksi 14 milj. euroa, koulutuspäivien lisäämiseen 4 milj. ja Tuomioistuinviraston resurssivajauksen korjaamiseksi 2 milj. euroa.

Määrärahalisäyksellä käsittelyaikojen lyhentämiseen saadaan tuomioistuimiin 100 tuomaria, 25 esittelijää, 64 käräjäsihteeriä ja 26 lainkäyttösihteeriä (100 á 92 000 euroa, 25 á 67 000 euroa, 64 á 43 0000 euroa ja 12 á 43 000 euroa). Tuomioistuinvirastoon tarvitaan lisää eri tehtäviin 21 henkilötyövuotta (noin 2 milj. euroa).

Täydennyskoulutuksen suunnitteluun ja koulutustarjonnan lisäämiseen on osoitettava 1 milj. euroa, johon sisältyy tuomarin kokemusta omaavan koulutussuunnittelijan palkkakustannukset.

JTS-miljardin säästövaatimukseen perustuvat leikkaukset on poistettava tai kompensoitava kokonaan lisämäärärahalla. Vuodelle 2023 kohdistuu 646 000 euron leikkaus.

Turvapaikka-asioiden käsittelyyn osoitetusta määräaikaisesta lisärahoituksesta 3,5 milj. euroa on määrättävä pysyväksi lisärahoitukseksi.

Tuomioistuimien määrärahoihin on osoitettava SOTE-uudistukseen vaikutuksiin hallinto-oikeuksien ja markkinaoikeuden toimintaan vähintään 3,5 milj. euroa vuodelle 2023 (23 tuomaria, 10 esittelijää, 6 lainkäyttösihteeriä ja 1 kansliahenkilökuntaan kuuluva) ja sen jälkeen myöhemmin

tarkentuva määrä.

Oikeudenkäynnin videotallentamisen edellyttämään koulutukseen tarvitaan lisärahoitusta noin 3,5 milj. euroa. Työmäärän lisääntymisen perusteella tarvitaan lisärahoitusta käräjäoikeuksissa noin 2,74 milj. euroa ja hovioikeuksissa noin 1,17 milj. euroa siirtymävaiheessa.

Seksuaalirikoslain kokonaisuudistukseen on osoitettava 2,41 milj. euroa.

Vuonna 2023 käräjäoikeuksiin tarvitaan lähestymiskieltoasioiden käsittelyyn lisärahoitusta 67 875 euroa ja vuodesta 2024 alkaen 270 500 euroa enemmän kuin on ehdotettu. Koulutukseen on osoitettava tilapäistä lisärahoitusta 70.000 euroa.

ICT-kustannusten kasvuun ja tietojärjestelmien AIPAn ja HAIPAn toimintojen kehittämiseksi ja asiakasportaalien luomiseksi sekä toimintavarmuuden varmistamiseksi tarvitaan välittömästi vähintään 15 milj. euroa.

Edellä mainitut ongelmat ovat ratkaistavissa vain yli vaalikausien tehtävillä ratkaisuilla

Suomi on ollut aktiivinen perus- ja ihmisoikeuksia koskevissa EU-asioissa ja pyrkinyt edistämään oikeusvaltioperiaatteen vahvistamista EU:ssa.

Eduskunta on useissa yhteyksissä kantanut huolta oikeusministeriön hallinnonalan niukoista määrärahoista ja oikeusvaltion ja oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä.

Hallitus käynnisti oikeudenhoidon selonteon valmistelun lakivaliokunnan aloitteesta. Valtioneuvosto antoi oikeudenhoidon selonteon eduskunnalle 17.11.2022. Selonteossa katsottiin, että oikeudenhoidon rahoitusvajeen korjaaminen ja toimintaedellytysten turvaaminen edellyttävät yhteensä noin 90 milj. euron pysyvää, vuosittaista lisärahoitusta.

Riippumattomat tuomioistuimet ovat olennainen osa oikeusvaltiota ja vallan kolmijako-oppia. Tuomioistuinlaitoksen perustehtävä on käsitellä ja ratkaista vireille tulevat asiat perus- ja ihmisoikeudet toteuttavalla tavalla. Tuomioistuinten tehokkaalla ja luotettavalla toiminnalla on keskeinen merkitys yhteiskunnan vakauden ja turvallisuuden kannalta (esim. LaVL 14/2022 vp ja LaVL 12/2022 v p). Tuomioistuinten toimintakyvystä on huolehdittava myös poikkeuksellisina aikoina PeVM 2/2016 vp ja PeVL 19/2016 vp).

Perustuslakivaliokunta on useita kertoja kiinnittänyt huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (esim. PeVL 12/2017 vp ja PeVL 14/2016 vp).

Lakivaliokunta ja valtiovarainvaliokunta ovat kiinnittäneet toistuvasti huomiota, että tuomioistuinlaitoksen perusrahoitus on riittämätön tuomioistuinten tehtäviin ja velvollisuuksiin nähden (esim. LaVL 18/2022 vp, LaVL 12/2022 vp, LaVL 19/2021 vp, VaVM 12/2021 ja VaVM 2020 vp).

Laillisuusvalvonnassa on vuosien ajan pidetty yhtenä keskeisenä perus- ja ihmisoikeusongelmana oikeusprosessien pitkiä käsittelyaikoja ja tuomioistuinten rakenteellisen riippumattomuuden puutteita määräaikaisten tuomareiden suuren määrän ja poliittisesti valittujen lautamiesten vuoksi.

Pitkät käsittelyajat ja oikeudenkäyntien kalleus siviili- ja rikosasioissa ja hallintolainkäytössä käsiteltävissä asioissa aiheuttavat vakavaa haittaa asianosaisille ja ovat ongelmallisia paitsi asianosaisille myös laajemmin koko yhteiskunnan kannalta.

Oikeusvaltion heikkoudet vaarantavat yleistä luottamusta, demokratiaa ja turvallisuutta. Suomen ja Euroopan turvallisuusympäristön muutoksen ja taantuman vuoksi olosuhteet ovat poikkeukselliset.

Poikkeusoloissa on erityisen tärkeää pitää yllä vakaita instituutioita, joihin kansalaiset luottavat. Taloudellisen toiminnan kannalta asiantuntevien, hyvin perusteltujen ratkaisujen saaminen oikeusriitoihin viivytyksettä, läpinäkyvässä oikeudenmukaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä on välttämätöntä. Riippumattomien tuomioistuimien toimintaedellytysten turvaaminen varmistavat oikeusvaltion toiminnan perustan.

Kansalaisille ei saa jäädä pysyvää kokemusta siitä, että he eivät saa oikeussuojaa. Jos oikeusturvan saatavuuden heikkouksia ei korjata, otetaan riski poliittisesta kehityksestä, joka näyttäytyy jo Italiassa.

Lausunto on käsitelty Tuomariliiton hallituksessa sähköpostitse 17.11.2022.

Helsingissä 17.11.2022

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

Anna Pitkänen
puheenjohtaja

Minna Hällström
varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnanyhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.